21/08/19

पाठ-10

वृद्धव्याघ्रकथा

शब्द	अर्थ
स्नातः	~~चरन्नपश्चम्~~ नहाया हुआ
पान्थः, पथिकः	राहगीर, यात्री
कङ्कणम्	कंगन, कलाई का आभूषण
प्रवृत्तिः	आगे बढ़ना, रुचि लेना
प्रकाशम्	स्पष्ट रूप से
निरूपयति	निश्चय करता है
मारात्मकः	हत्यारा
अतिदुर्वृत्तः	बहुत दुराचारी
वंशहीनश्चाहम्	और मैं परिवार से रहित हूँ, मेरा कोई नहीं बचा
गलितनखदन्तः	नाखूनों और दाँतों से रहित
विश्वासभूमिः	विश्वास करने योग्य
शृंगिणाम्	सींगवाले पशुओं का

एकपदेन उत्तरत :-

क.) कः स्नातः कुशहस्तः च सरस्तीरे ब्रूते ? वृद्धव्याघ्रः

ख.) व्याघ्रः कदा अतिदुर्वृत्तः आसीत ? यौवनदशायाम्

ग.) कस्य स्वभावाः परीक्ष्यन्ते ? सर्वस्य

घ.) पान्थः कस्मिन् पतितः ? महापङ्के

पूर्णवाक्येन उत्तरत :-

क.) पथिकः प्रकाशं किं ब्रूते ?

⇒ पथिकः प्रकाशं ब्रूते - 'कुत्र तव कङ्कणम् इति ?'

ख.) शनैः शनैः व्याघ्रेण धृतः सः पान्थः किम् अचिन्तयत् ?

⇒ शनैः शनैः व्याघ्रेण धृतः सः पान्थोऽचिन्तयत् मया भद्रं न कृतं यदत्र मारात्मके विश्वासः कृतः।

ग.) केषु विश्वासः न कर्तव्यः ?

⇒ नदीनां शस्त्रपाणीनां नखिनां शृंगिणां स्त्रीषु राजकुलेषु च विश्वासः न कर्तव्यः।

सन्धिं / सन्धिविच्छेदं वा पूरयत :-

क.) चरन्नपश्यम् - चरन् + अपश्यम्

ख.) सरस्तीरे - सरः + तीरे

ग.) वंशहीनश्चाहम् - वंशहीनः + च + अहम्

घ.) शनैरुपगस्य - शनैः + उपगस्य

ङ.) इत्युक्त्वा - इति + उक्त्वा

च.) तदुपदेशात् तत् + उपदेशात्

छ.) प्रागेव - प्राक् + एव

ज.) पान्थोऽचिन्तयत् - पान्थः + अचिन्तयत्

8. रिक्त स्थान :-

क.) कथं मारात्मके त्वयि विश्वासः।

ख.) लोभाकृष्टेन केनचित् पान्थेन आलोचितम्।

ग.) अहह ! त्वम् महापङ्के पतितोऽसि।

घ.) लोभस्य कारणेन पथिकः महापङ्के निमग्नः।

ङ.) हितोपदेशः नीतिम् शिक्षयति।

च.) अतीत्य ही गुणान् सर्वान् स्वभावः मूर्ध्नि वर्तते।

21/8/19

26/08/19

पाठ-11

सरलचित्तः चपलः भरत

शब्द	अर्थ
यथानिर्दिष्टः	निर्देशानुसार
सत्वानि	जीवों को
स्थाने खलु	निश्चय ही उचित
हन्त	अफसोस है
संरम्भः	हठ, शैतानियाँ, ढिठाई
केसरिणी	शेरनी
लङ्घयिष्यति	आक्रमण करेगी
सस्मितम्	मुस्कराहट के साथ
बलीयः	बहुत अधिक
चक्रवर्तिलक्षणम्	सम्राट होने के लक्षण
उटजे - कुटिया में मृत्तिकामयूरः	मिट्टी का मोर
उपहर	ले जाओ
स्पृहयामि	आकर्षित हो रहा हूँ
निर्वर्ण्य	देखकर
समानाकृतिः	मिलता-जुलता चेहरा
रम्यत्वम्	सुन्दरता
सोद्वेगम्	घबराहट के साथ
मणिबन्धे	कलाई पर
परिष्वजते	गले लगाता है
नियमव्यापृतायै	नियम पालन में लीन
प्रत्याययति	विश्वास दिलाता है

एकपदेन उत्तरत :-

क-> बालकं का लङ्घयिष्यति? केसरिणी ।
ख-> वर्णचित्रितः मृत्तिकामयूरः कस्य ऋषिकुमारस्य आसीत ?
मार्कण्डेयस्य ।
ग-> बालस्य मणिबन्धे किम् आसीत् ? रक्षाकरण्डकम्स्य
घ-> औषध्येः नाम किम् आसीत् ? अपराजिता
ङ-> बालकस्य मातुः नाम किम् आसीत् ? शकुन्तला

पूर्णवाक्येन उत्तराणि :-

क-> राजा बालस्य हस्ते किं पश्यति ?
⇒ राजा बालस्य हस्ते चक्रवर्तिलक्षणम् पश्यति ।
ख-> तापसी किं दृष्ट्वा आश्चर्यचकिता भवति ?
⇒ तापसी बालकस्य नृपस्य च समानाकृतिं दृष्ट्वा आश्चर्यचकिता भवति ।
ग-> 'अपराजिता' नाम औषध्येः का विशेषता आसीत् ?
⇒ अपराजिता नाम औषध्येः एषा विशेषता आसीत् यत तां यदि आत्मनं मातापितरौ वा वर्जयित्वा अपरः भूमि पतितां गृह्णाति यदि ततस्तं सर्पो भूत्वा दशति ।
घ-> बालकं दृष्ट्वां सर्वप्रथमं राज्ञः मनसि कः विचारः आयाति?
⇒ बालकं दृष्ट्वा सर्वप्रथमं राज्ञः मनसि अयम् विचारः आयाति कि नु खलु बालेऽस्मिन् औरसपुत्रे इव स्निह्यति मे मनः । नूनमनपत्यता मां वत्सलयति ।

7. रिक्तस्थानि पूरयत :-

क-> बालेऽस्मिन् औरसे इव पुत्रे स्निह्यति मे मनः ।
ख-> अपरं ते क्रीडनकं दास्यामि ।

DATE : / /201

03/09

ग-> स्पृहयामि अस्मै बालकाय ।

घ-> कथं चक्रवर्तिलक्षणमपि अनेन धार्यते ।

ङ-> शोचते . मे एष भद्रमयूरः ।

27/8/19.